

**G'O'ZANING VILT KASALLIGIGA CHIDAMLILIGINI ORTTIRISHDA
SELEKSIYANING AHAMIYATI**

Xolmirzayeva Zulfizarxon Baxodirjonovna

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar

Institute Assistenti

Jumanaliyeva Muhlisa Faxriddin qizi

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti

O'simliklarni himoya qilish fakulteti 2-bosqish 33-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kunda mamlakatimizda va jahon miqiyosida g'o'zaning vilt kasalligiga chidamliligini o'ttirish, unung keng miqiyosda tarqalishini oldini olish borasida olib borilayotgan ishlar yuzasidan ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: G'o'za, fuzarioz vilt, vertisillioz vilt, nav, kasallik, immunitet, chidamli nav.

Kasallikka qarshi kurashishdan ko'ra uni oldini olgan afzaldir. G'o'zaning vilt kasalligiga chidamliligini orttirishda seleksiyaning ahamiyati benihoya katta. Bu o'z navbatida yangi navlar yaratish bilan bog'liqdir.

Tabiatda mavjud 37 ta turdagi g'o'za — *Gossypium* ning 33 tasi yovvoyi turlar hisoblanib, uni madaniylashtirishda quyidagi g'o'za turlari foydalaniladi: Hindi-xitoy g'o'zasi — *G. arboreum*; Meksika g'o'zasi- *G. hirsutum*; Peru g'o'zasi- *G. barbadense*; Afrika-Osiyo g'o'zasi-*G. herbaceum*. Respublikamiz paxtachiligi tarixida 1921 yildan 1986 yilgacha g'o'za navlari 6 marta almashtirilgan.

Seleksiya natijasida 1971 yildan boshlab Toshkent navlarining yaratilishi va dalalarda keng miqiyosda ekilishi uch yildan keyin viltning respublikamizning 50-60 % dalalarida tarqalishiga sabab bo'lgan. Bunday holatning kelib chiqishi dalalarda almashlab ekish muddatlari cho'zilganligi, tuproqda patogenning virulent, tajovuzkor namunalarning to'planib qolganligi va Toshkent navlari urug'ligini tayyorlash texnologiyasining buzilganligidandir. Keyingi yillarda viltga chidamli navlarni yaratishda g'o'zaning *G. mexicanum f. nervosum* yovvoyi turidan foydalanganligidan kasallik bir qancha vaqt chekinishga majbur bo'ldi.

G'o'zaning viltga chidamliligini orttirishda uni ildiz orqali oziqlantirishni to'g'ri yo'lga qo'yish yaxshi samara beradi. Buning uchun, g'o'za 3-4 ta chin barg hosil qilguncha hujayra shirasi tarkibida fosfor va kaliy yetarli bo'lgan holda natriy konsentratsiyasini oshirish muhim ahamiyatga ega. Ammoniy sulfatni chigit ekishdan oldin qo'llab keyin ammiakli selitra bilan oziqlantirish vilt bilan kasallanishni 29 % ga kamaytirgan.

G'ozani barg orqali oziqlantirishni to'g'ri tashkil qilish o'simlikning viltga chidamliligini ortishiga olib keladi. Azot, kaliy, mikroelementlar g'ozadagi gidrolitik jarayonlarning tezlashishiga olib keladi. G'ozaga karbamid, kaliy xlorid, borat kislotasi eritmasi bilan barglariga ishlov berilgan dalalarda kasallanish 3 marta kamaygan, hosildorlik 5-7 s ga ortgan. Mikroelementlar o'simlikning immunitet xususiyatini orttirib qolmasdan, kasallik qo'zg'atuvchi zamburug'ga nisbatan fungitsidlik xususiyatini namoyon qiladi. Mikroelementlar qo'llanganda o'simlikdagi zaxiradagi uglevodlar miqdori ortib, viltga chidamliligi kuchayadi.

G'oz o'simligini vitaminlardan sistin bilan shonalash davrida har 10 kunda, gullagandan keyin har 5 kunda barg orqali oziqlantirilsa, uning vilt bilan kasallanishi 10-12 kunga kechikadi. Bunday o'simliklarda oksidlanish qaytarilish reaksiyasi ortganligi tufayli o'simlikning rivojlanishi tezlashadi. V1 va V12 vitaminlari g'ozada oqsil moddalar sintezini tezlashtirib, kasallanishni kamaytiradi.

O'sishni tezlashtiruvchi moddalar ham g'ozaning immunitet xususiyatlarini hosil bo'lishida muhim rol o'ynaydi. Jumladan, gibberilin, kofe kislotasi, kahrabo kislotasi o'simlikning fermentativ faolligiga, oqsil uglevodlar almashinuviga, hosil miqdorining ortishiga olib kelishi aniqlangan. Kofe kislotasi bilan ishlov berilgan g'ozaning viltga chidamliligi ortib, Toshkent navlarida kasallik 3 marta kamaygan. Har bir tup ko'chatda 2-3 ta ko'sak ortiq hosil bo'lgan.

G'ozaning vilt kasalligi bilan kasallanishini oldini olishda almashlab ekish tadbirlari asosiy rol o'ynaydi. Bunda makkajo'xori, oq jo'xori, beda va g'alla ekinlaridan foydalanish yaxshi samara beradi. To'rt yil g'oz ekilgan dalalarda go'ng, mineral, kompost solish bilan birga trixodermadan foydalanish tuproqda infeksiyaning kamayishiga sabab bo'ladi. Paxtazorlardagi to'kilgan barg va g'o'- zapoyalarni daladan chiqarib olib tashlash infeksiya miqdorining kamayishidagi ahamiyati kattadir. Tuproqdan urug'ni tezda undirib olish, vegetatsiya davrida suv va ozuqa moddalarni o'z vaqtida berish, sentabrdan keyin g'ozani sug'ormaslik — viltning tarqalishini oldini oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A.SH. Sheraliyev, U.X. Rahimov "O'simliklar immuniteti" Toshkent 2007 96-b
2. Вавилов Н.И. Учение об иммунитете растений к инфекционным заболеваниям. М., 1935
3. Гешеле Э.Э. Основы фитопатологической оценки в селекции растений. М., Колос, 1978
4. Горленко М.В. Краткий курс иммунитета растений к инфекционным заболеваниям. М., Высшая школа, 1973
5. A.SH. Sheraliyev. Qishloq xo'jalik ekinlarining kasallik va hasharotlarga immuniteti fanidan ma'ruzalar matnlari, Toshkent, 1999

Ict_xabar.uz